

Korompay
S. Nóra

Örkény István Halhatatlansága

A mindössze négy mondatból álló novella az idő, az élet és a halál, a méltóság és az alantasság, a nagyszerű és a kisszerű, s mindezek által a művészet metaforája is.

A kezdő „már” szóval azonnal az idő dimenziójába lépünk, s ha a címre is visszazanézünk (*Halhatatlanság*), valamint a „de még” megszorítást is idekapcsoljuk, inkább azt kell mondanunk: az idő és időtlenség szembenállása, a múlt és az örök kesernyős-fájdalmas ütköztetése Örkény tömör írásának egyik lényege.

A narrátor hol a hétköznapi-pesties („...elég jól bírta magát”), hol a mese („...de még azon túl is...”), hol az újsághirdetések közhelyeinek nyelvén („ereje teljében”), hol pedig hasonlatban, a művész végzetes pontosságával szólal meg: „...úgy csapott le, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget.”

Örkény csak a harmadik – a legrövidebb – mondatban engedi olvasójának

asszociációit a „madár”ra” szűkíteni; addig nem tudhatjuk, ki is, aki „már nem volt fiatal”, de „ismerték és félték”; akinek „látása nem romlott”, s bár az „ezerméteres magasság” és a „zsákmány” szavak már a ragadozómadár-kép felé irányítják gondolatainkat, biztosan csak a „két lassú szárnycsapás” igazolja a szándékosan nem egyértelműsített alanyt.

Nagyon emberi ez a „már nem fiatal” lény: erős, pontos, kíméletlen és könyörtelen a „lentiekkal”. A „nadas lakói”, „minden négy lábú lény”, a nyulak, az ürgék, a baromfik „ismerték és félték” (egészen bibliai a szóhasználat!) őt, a „fenti lényt”.

A harmadik mondat egyszerű, szinte koppanó kijelentése („...megállt a szíve”) és a „de” után a részletező felsorolás („...sem a nyulak, sem az ürgék, sem...”) maga is a lassítást szolgálja; a méltóságteljes lebegés *főnt* még mindig rémülettel tölti el a *lenti* lényeket, akik a „fenyegető mozdulatlanságot” jól ismerik már.

Azonban az élet esendő, törékeny és kiszolgáltatott: még ezer méteren sem lehet „túlélni a halált”. Örkény poétikus oximoronja (kizáró ellentét a szó szerkezet két tagja közt) kapcsol vissza a címre: két-három percnyi halhatatlanság jut a fenti lénynek, a nemes, méltóságteljes, félelmes ismeretlennek, de ez a két-három perc mégis elég arra, hogy a lyukba menekülő, apró rettegő ne merjen előbújni.

A fenti lény tehát egyszerre rémítő és fenséges, mulandó és halhatatlan, könyörtelenségében taszító és nagyságában vonzó – akár az ember, a művész, aki talán mégsem csupán addig marad fenn, „...míg el nem áll a szél”.

(A szerző irodalomtörténész, tanár)